

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого*

КОНЦЕПТ «ЗЛОЧИН» ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В НАЇВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Феномен картини світу є одним з центральних об'єктів вивчення різних наукових дисциплін, зокрема і лінгвістики.

Сприйняття і відображення в людській свідомості навколишньої дійсності є складним процесом, у результаті якого виникає загальна картина світу. Цим терміном називається сукупність уявлень людини про навколишню об'єктивну дійсність [2]. Картина світу представляється, на думку вчених, у вигляді концептуальної і мовної моделі світу. Термін «концептуальна картина світу» інтерпретується в науці по-різному. Низка учених розуміє його як сукупність знань про світ, систематизовану відповідно до відносин, характерних для реального світу [2, с. 26]. Г.А. Брутян під концептуальною моделлю світу розуміє «не тільки знання, яке виступає як результат розумового відображення дійсності, а й підсумок чуттєвого пізнання» [3, с. 31].

Мова є «формою вираження понятійного змісту, видобутого людиною в процесі своєї діяльності» [9, с. 25]. Під мовною моделлю світу, на думку Г.А. Брутяна, розуміється вся інформація про світ, закріплена засобами природної мови. Таким чином, мовна і концептуальна картини світу перебувають у тісному зв'язку. Зміни в концептуальній картині світу відображаються в мовній, що призводить до «ускладнення відповідних картин світу» [9, с. 25]. Під час зіставлення концептуальної та мовної картин світу різних народів можна виявити специфічні елементи, що позначають умови життя, світогляд, характерні для конкретної нації.

У роботах багатьох авторів виявляється опозиція «наукова картина світу – наївна картина світу». «У собі мислити втілюється цільна колективна філософія, своя для кожної мови. Іноді вона називається наївним реалізмом» [25, с. 7]. Н.І. Сукаленко називає таку філософію «буденною свідомістю» [25, с. 6]. Картина світу, відображена національною повсякденною свідомістю, є «продуктом тривалого історичного розвитку і об'єктом міжпоколінної передачі досвіду» [25, с. 42]. У подібній картині світу «переплітаються знання, припущення, віра, що породжують прототипи, відображення дійсності в практиці повсякденної праці і побуту й естетичне освоєння людиною реального світу, тобто повсякденні знання, здоровий глузд і ірраціональність, відображена в міфах, легендах, забобони. У ній присутні інтернаціональні загальнолюдські та національно-специфічні особливості» [25, с. 6]. Наївна картина світу – інтегральний образ реальності в повсякденній свідомості людини. У зв'язку з цим дослідники підкреслюють доцільність розгляду картини світу в кожному конкретному її прояві з точки зору національної специфіки, відображеної в своєрідності символічної мови, культурної семантики, еталонів і стереотипів, властивих повсякденній свідомості. Ю.Д. Апресян підкреслює, що в наївній картині світу спосіб сприйняття «має пріоритет перед справжнім станом речей» [7, с. 16]. Єдина лексична система мови в сучасних умовах фактично існує у вигляді двох пов'язаних одна з одною систем: повсякденної, наївної і наукової картин світу.

Складовим елементом концептуальної картини світу є концепти, при цьому образ світу сприймається в картині світу як сама реальність. Щодо мовної картини світу це означає, що реальність для носія мови сприймається саме так, як вона поійменована, категоризована в мові [27].

Ми вважаємо, що повсякденне тлумачення слова дає змогу виявляти наївне уявлення про світ, яке засноване на донаукових, загальних поняттях, що формуються повсякденною свідомістю носія мови. Отже, на основі звичайних тлумачень можна репрезентувати фрагменти наївної картини світу [27].

Вивчення концептів є одним із перспективних напрямів у лінгвістиці. Найбільш актуальним є дослідження особливостей мовної концептуалізації картини світу, що відбивається у семантиці слова.

Концепти представлені в різних науках: філософії, культурології, лінгвокультурології, когнітивних галузях знання; усвідомлення процесу концептуалізації понять, перетворення їх зі слів на концепти культури і основні елементи свідомості нації являє особливий інтерес для дослідження. Термін «концепт» знаходить широке застосування в різних галузях лінгвістичної науки. Він увійшов до понятійного апарату не тільки лінгвокультурології, а й когнітивістики і семантики. Пропонується велика кількість його інтерпретацій, класифікацій та методів дослідження [4, 7, 11, 12, 13, 14,17].

Останнім часом існує два основні погляди на зміст терміна «концепт»: когнітивний (О.С. Кубрякова, М.Л. Мінський, Р.І. Павлієніс, Ч.Дж. Філлмор) і лінгвокультурологічний (Н.Д. Арутюнова, С.А. Аскольдов-Алексєєв, А. Вежбицька, Ю.С. Степанов, Г.А. Брутян, Н.І. Сукаленко, Д.С. Лихачов, З.Д. Попова, І.А. Стернин). Відмінності в підходах до концепту когнітивної семантики і лінгвокультурології досить умовні і пов'язані радше зі способом виділення об'єкта дослідження і методикою його опису. Представники першого напрямку визначають концепт як глобальну мисленнєву одиницю, ідеальну сутність, сформовану у свідомості людини; представники ж другого напрямку розглядають концепт як явище культурне, результат зіткнення семантики слова із власним або народним досвідом [22, с. 47–48].

До числа концептів представники першого підходу включають лексеми, значення яких складають зміст національної мовної свідомості і формують картину світу носіїв мови. Визначальним при цьому є спосіб категоризації світу на базі лексичної семантики, основним дослідницьким методом – концептуальна модель, за допомогою якої виділяються базові компоненти семантики концепту і виділяються стійкі зв'язки між ними. У більш вузькому розумінні до числа концептів відносять семантичні утворення, відмічені лінгвокультурною специфікою і які тим або іншим чином характеризують носіїв певної етнокультури [15, с. 90]. Семантичний аналіз спрямований на вивчення слова; але слово не можна сприймати абстрактно від світу, в якому воно щось означає. Таким чином, пізнання семантики веде до пізнання світу [1].

Існує й інший підхід, згідно з яким відбувається перегляд традиційного логічного змісту концепту і його психологізація, співвідношення лінгвістичних даних з психологічними. За такого підходу термін «концепт» відповідає кільком науковим напрямам: насамперед, когнітивної психології і когнітивної лінгвістики, що займаються проблемами мислення і пізнання, зберігання і перероблення інформації [11, с. 58]. Лінгвокогнітологічні дослідження сфокусовані на виявленні загальних закономірностей у формуванні ментальних уявлень, вони орієнтовані на аналіз від сенсу (концепту) до мови (засобів його вербалізації), від концепту до способів об'єктивної знань.

Актуальним є також дослідження культурних концептів, «ключових слів культури», які є зумовленими культурно детермінованими ментальними утвореннями, котрі мають безпосередній дотик до цінностей, ідеалів та установок етносів і в яких знаходять своє найповніше відображення особливості національного характеру і сприйняття світу [26]. При цьому концептуалізація понять відбувається не стільки під впливом універсального наукового знання, а значною мірою під впливом конкретної національної культури.

Національно-культурний фактор включає особливості менталітету, зумовлені відмінністю віросповідань, звичаїв, традицій, етикетних і культурно-етичних сценаріїв, і особливості способу життя, сформовані під впливом кліматичних, географічних і соціально-економічних чинників.

Актуальність дослідження визначається відсутністю комплексних наукових досліджень фрагмента дійсності «злочин», відображеного засобами сучасної української мови.

Мета статті – запропонувати аналіз відображення концепту «злочин» в наївній картині світу носіїв української мови. Подальше завдання дослідження пов'язане із порівнянням наявних уявлень про злочин у нормативно-правовій та наївній мовній свідомості. Аналіз здійснюватиметься в рамках семантичного підходу до дослідження концепту.

Злочин як соціальне явище займає велике місце в сучасному суспільстві і тому знаходить множинне втілення в мовній семантиці і комунікативній діяльності, однак різниця і специфіка існування концепту «злочин» у повсякденній і науковій свідомості ще не досить вивчена. Концепт «злочин» можна, мабуть, віднести до базових універсалій, притаманних будь-якій культурі. У світі, де існує добро і зло, погане і хороше, де люди роблять різного роду вчинки, злочин завжди мав місце, як завжди мала місце боротьба поганого і хорошого, добра і зла, чесноти й вади. Філософські коріння цього концепту ведуть до дилеми: які дії людини можна віднести до злочинів, а які ні. У всі часи і у всіх народів існували закони, яким вони підпорядковувалися: чи то закони природи, чи то придумані людиною, і злочином завжди вважалося порушення цих законів. Так само, як всі явища об'єктивної дійсності, можна звести до альтернативи «добро–зло», всі дії, вчинки людей можна розділити на ті, які відповідають нормі, закону або не відповідають таким. Але разом з тим люди, природа яких завжди містить як добре, так і зле коріння, роблять вчинки, які часто називаються злочинами проти моралі, і мають пороки, деякі з яких також часто кваліфікуються носіями мови як злочини. Складність і багатогранність концепту «злочин» відображає безліч підходів, що існує у філософській науці, релігії, звичаях і традиціях народу. Можливо, цей концепт включає інформацію не тільки про порушення наявних у державі законів, а й порушення законів моралі, законів Божих, оскільки правові норми культурно-історично зумовлені етичними і релігійними нормами і впливають з реального життя людей (І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, С.С. Алексеев).

Ставлячи за мету дослідження відображення концепту «злочин» у повсякденній свідомості на матеріалі української мови, звернемося спочатку до характеристики системи релевантних ознак концепту.

Ідеальні смисли концепту «злочин» представлені словом злочин і розшифровуються в його визначеннях, представлених у словникових дефініціях:

ЗЛОЧИН, -у, чол.

1. Суспільно небезпечна дія (або бездіяльність), що чинить, заподіює зло людям. Батько піднімає рушницю. Секунда, і станеться злочин. Дівчина кидається до батька і повисає на зброї з криком: – Батьку... бога ради! (Олександр Довженко, I, 1958, 118); Тяжкий злочин – убивство (Михайло Стельмах, II, 1962, 300).

2. Неприпустимий, ганебний вчинок. Дітлахи, які стрілися йому по дорозі, – вони саме різали ножичками кору на каштані й кинулися вчасно навтіки, – були вражені тим, що Василь не звернув уваги на їхній злочин (Юрій Яновський, II, 1954, 98); – Юхиме Аркадійовичу, відпустить хлопчика, він уже зрозумів, що зробив маленький злочин, і йому дуже соромно (Леонід Смілянський, Сашко, 1954, 6); Неправильна, шкідлива поведінка. Поезія жити не може на смітнику, а без неї жити – злочин (Михайло Коцюбинський, II, 1955, 304); Поете, любити свій край не є злочин, коли це для всіх! (Павло Тичина, I, 1957, 55). На місці злочину спіймати (зловити, застати і т. ін.) [32].

Згідно з цими дефініціями релевантними ознаками концепту «злочин» в українській лінгвокультурі виступають: 1) суспільно небезпечне діяння, поведінка; 2) порушення; 3) писана норма поведінки, санкціонована державною владою (закон).

Таким чином, найбільш поширеним значенням цього концепту в сучасній українській мові є уявлення про злочин як про порушення обов'язкового для всіх правила підтримувати авторитет держави. Виділене значення становить понятійну сторону розглянутого концепту.

Звернемося до аналізу корпусу лексичних одиниць, що відображають інформацію про злочин в українській мові. Об'єктом дослідження послужили дані лексикографічних джерел [30; 31; 32; 33], що являють фіксацію узувального осмислення аналізованого концепту. Спочатку зі словників методом суцільної вибірки були виписані слова з компонентом «злочин». Для моделювання логічної структури концепту проведено експеримент, в завдання якого входило виділення інформантами всіх мовних одиниць, що несуть певну інформацію про злочин, і поділ виділених значень за логічними категоріями. Але структура концепту, яка відтворена на основі слів, тільки номінує це явище, була б схематичною. Концепт включає не тільки інформацію, що безпосередньо вказує на те чи інше явище, а й асоціації, культурологічну, історичну інформацію, тому в завдання експерименту входило виявлення слів, які відображають асоціативний, логічний, історичний та інший зв'язок зі злочином. Результати експерименту демонструють спосіб сприйняття дійсності звичайними носіями мови (10 осіб), що не мають відношення до юридичної професії.

У результаті експерименту були виділені такі групи мовних одиниць:

1) тяжкі злочини (дітовбивство, згвалтування, побиття, насильство, отруєння, шкуродерство, батьковбивство, братовбивство, вбивство, варварство, звірство, знущання, бузувірство, зрада (державна);

2) неважкі злочини (блуд, шкідництво, донос, зрада (подружня), знущання, підбурювання, витівка, злодійство, грабіж, грабіжництво, дезертирство, крадіжка, пограбування, мародерство, змова, махінація, наклеп, шахрайство, підроблення, ошуканство, замах, співучасть, викрадення, проступок, саботаж, приховування, фальсифікація, фабрикація, шарлатанство тощо);

3) злочинець (група осіб), людина, схильна до скоєння злочину (бандюга, бандит, банда, пустун, злодій, злодюга, грабіжник, дезертир, дітовбивця, мародер, шахрай, насильник, отруйник, шкуродер, шахрай, кровопивця, лиходій, батьковбивця, братовбивець, варвар, деспот, диктатор, донощик, звір, звірюка, зловмисник, нелюд, пройдисвіт, підбурювач, правопорушник, зрадник, злочинець, співучасник, вбивця, кримінальник тощо);

4) поведінка, характеристика, стан, які можуть спричинити скоєння злочину (агресія, афект, безпутність, сказ, кровожерливість, деспотизм і ін.);

5) форма правління (режиму), політика, яка межує зі злочином проти людини (антисемітизм, расизм, деспотія, диктатура, диктаторство, тиранія і ін.).

Слід зазначити низку слів, які пов'язували зі злочином лише деякі учасники експерименту, а саме: хабар, хабарництво, двоєженство, лжесвідчення, клятвopорушення, безпутність, богохульство, святотатство, блюзнірство. А такі слова, як заєць, відеоірацтво, заборгованість, несплата, лжесвідчення та ін. зовсім не пов'язуються у свідомості учасників експерименту зі злочином. Особливості світосприйняття залежать від багатьох факторів: від попереднього досвіду людини, від його психологічних рис, освіченості, менталітету, виховання. Але спільність умов життя впливає на те, які ознаки визнаються носіями мови найважливішими, менш важливими і несуттєвими. Як бачимо, результати експерименту підтверджують цю думку: такі явища, як хабарництво, несплата, відеоірацтво та інші, міцно увійшли в наше життя і вважаються нормальним явищем.

Звернемо увагу на саму категоризацію явищ, на виділення тих ознак, які визнаються етносом істотними: злочини тяжкі і легкі. Як бачимо, для носія буденної свідомості важливо оцінити злочин не стільки з позиції порушення закону, скільки з емоційних позицій (жорстоке, підле, підступне тощо). Концепт «злочин» включає численні оцінки, складники моральної і релігійної норм, доказом чого є той факт, що учасники експерименту пов'язали зі злочином також інформацію про людські пороки, аморальну поведінку, порушення етичних норм, зафіксовану в значеннях слів обдурювання, донощик, знущання, кровопивця, пройдисвіт, кровожерливість і ін.

Можна припустити, що в науковій картині світу ситуація буде докорінно відрізнитися, оскільки всі злочини будуть чітко поділятися на безліч видів і підвидів, злочин буде оцінюватися не з емоційних позицій, а з позиції порушення існуючого закону; людські пороки, поведінку або стан, який може тягти за собою скоєння злочину, що не будуть кваліфікуватися як злочини, а лише як обставини, але це буде об'єктом окремого дослідження.

Питання про оцінку явищ, зафіксовану в значеннях слів, пов'язано із дослідженням рівнів пізнання світу. Картина світу в її відображенні мовою складніша і глибша, ніж та, що відтворюється власне найменуваннями. Це також картина зв'язків і відносин, які існують, по-перше, між предметами (явищами, ситуаціями); по-друге, між предметами (явищами, ситуаціями) і тими, хто їх сприймає й оцінює; по-третє, самими такими кваліфікаціями і оцінками. Пізнаючи предмети і явища, людина не тільки виділяє їх об'єктивні ознаки, а й представляє своє ставлення до них, висловлює оцінки, виходячи з суб'єктивних позицій, досвіду, рівня культури тощо. Ґрунтуючись на положенні про багаторівневий характер відображення дійсності [16], проаналізуємо корпус лексики, що фіксує інформацію про злочин, з точки зору того, який компонент значення (денотативно-сигніфікативний або конотативний) в ньому домінує.

Більшість з аналізованих слів виконує номінативно-оцінну функцію. До них відносяться значення, в яких денотативно-сигніфікативний і конотативний компоненти представлені як в ядерній, так і в периферійній частині: наприклад, злочин, згвалтування, обдурювання (всього 12 значень). Серед досліджуваних значень є і такі, в яких конотативний макрокомпонент посилений на периферії, а ядерна частина редукована, наприклад: фальсифікація, шахрайство, зрадник. Значення таких слів виконують номінативну функцію, а оціночні

семи таких значень відносяться до пресупозиції. Це слова, що позначають поняття, які відображають різні уявлення носіїв мови про види злочинів і злочинців у реальному світі (всього 65 значень).

Прикметно, що серед аналізованих слів немає прикладів з власне номінативною функцією. Все, що пов'язано зі злочином, завжди отримує як мінімум раціональну оцінку, а значення з позитивною оцінкою відсутні. Другий рівень відображення дійсності являє зв'язок з емоціями, ставленням, почуттями того, хто говорить. Цьому рівню відповідають значення слів, в яких головним є конотативний макрокомпонент. До конотативно характеризуючого можна віднести такі слова, як варвар, шкуродер, звір, кровопивця і однокореневі варварство, шкуродерство, звірство і ін. В ядерній частині значень цих слів головним є конотативний компонент. До цієї групи належить 36 іменників. Конотативний макрокомпонент досліджуваних значень може бути посилений за рахунок поєднання сем різних типів. У групі значень з семою «злочин» конотативний компонент можуть містити семи, які відображають інформацію про концепт різного характеру:

- раціональної оцінки: злочинець, злочин (5 значень);
- раціональної та емоційної оцінки: бандит, пройдисвіт, хуліган (10 значень);
- раціональної, емоційної оцінки й емотивності: вбивця, злодюга, бандюга (9 значень);
- раціональної, емоційної оцінки й інтенсивності: сказ, агресія (4);
- раціональної, емоційної оцінки, інтенсивності та емотивності: звірство, звірюка, кровопивця, бандюга (11).

У значеннях слів *варварський*, *варвар*, *кровожерливий* посилений конотативний макрокомпонент. Посилення відбувається за рахунок актуалізації сем емоційної оцінки й інтенсивності. Значення виконують конотативну, а не номінативну функцію, при цьому емоційна оцінка є яскраво вираженою, а раціональна відноситься до пресупозиції. У значеннях таких слів відображена інформація про те, як носії мови оцінюють вищий ступінь прояву тієї чи іншої ознаки, пов'язаної з виразом негативних емоцій.

Виділені за функцією значення відображають багаторівневий характер уявлення концепту «злочин» у мові. Номінативні значення відповідають першому рівню: за допомогою слів з такими значеннями носії мови називають ознаки реалії і висловлюють негативну і позитивну оцінку. Різні типи конотативних значень становлять різні ступені відображення концепту: інформацію про реалії й оцінку її мовцем, тобто відповідають другому рівню відображення дійсності. Як бачимо, концепт «злочин» вербалізується в мові за допомогою слів, які фіксують не тільки оцінку явища носіями мови, а й ставлення мовця, різні почуття та емоції, такі як презирство, страх, обурення тощо. Слід також відзначити низку слів з конотативною функцією, які фіксують не стільки інформацію про сутність явища, скільки виражають характеристику особи, оцінку мовця, яку можна віднести до будь-якого жорстокого вчинку або злочину: кровожерливість, варварство, варвар, звірство, звір, звірюка, бузувірство, нелюд, кровопивця. У науковій картині світу ці явища не знайдуть відображення, оскільки не несуть сутнісної інформації про характер злочину і спосіб його скоєння.

Уявлення про злочин дає змогу провести паралель з іншими формами аморальної поведінки (порушення – проступок – правопорушення – аморальна поведінка – поведінка, що порушує релігійні, етичні норми – гріх – беззаконня – злодіяння). Порівняємо словникові дефініції слів «злочин» і «порок», «аморальність», «гріх»:

ГРІХ, а, чол. [33]

1. Рел. Порушення релігійно-моральних догм, настанов і т. ін. [Єпископ:] З нас кожен і без сповіді простив би вину супроти нього. Я питаю про гріх супроти бога (Леся Українка, II, 1951, 501); Молода, небесної краси черниця у пустелі десь замолує свої гріхи (Яків Качура, II, 1958, 22).

2. Поганий, непорядний вчинок; якийсь недолік, помилка, недогляд. Чула ж вона, що він взагалі охочий зводити дурненьких дівчат і вже не один такий гріх має на своєму сумлінні (Василь Козаченко, Сальвія, 1956, 258); Трактористів гріх – на полі огріх (Українські народні прислів'я та приказки, 1955, 368).

3. У знач. присудк. сл. Непорядно, недобре; недозволено. Вона не забуде сказати сусідові, що так бити тварину гріх (Анатолій Шиян, Гроза..., 1956, 224).

ПОРОК, -у, чол. [33]

1. Негативна риса, вада когось, чого-небудь, що заслуговує на загальний осуд. Один був порок за пан-отцем.. – горілочку любив (Панас Мирний, I, 1954, 215);

2. заст. Аморальна поведінка, розпуста. Карав він [пророк] сміливо порок, Життя осуджував негоже (Павло Грабовський, I, 1959, 140).

АМОРАЛЬНІСТЬ, ності, жін. [33]

Абстр. ім. до аморальний. Карпенко-Карий зосередив головну увагу [у п'єсі «Глитай, або ж Павук»] на розкритті його [глитая] аморальності, розбещеності, лицемірства й підступності (Стеценко, Життя К.-Карого, 1957, 90).

(**АМОРАЛЬНИЙ**, а, е. Позбавлений моралі; неморальний).

Як бачимо, семантичні ознаки слів «злочин» і «порок», «аморальність», «гріх» виявляють схожість. Спільною ознакою значень цих слів є таке: «ухилення від норми (загального, закону природи, норми, закону держави)». Відмінними ознаками – «писана норма поведінки, санкціонована державною владою (закон)» (злочин); «неписана, але строго дотримувана норма поведінки, яка продовжує вікові традиції» (порок, гріх, аморальність). Для того щоб визначити ознаки цих концептів, звернемося також до аналізу моральних і релігійних законів, відображенням яких є 10 заповідей, біблійні формулювання смертних гріхів, а також прислів'я та приказки українського народу [19, с. 5, 6].

У результаті семантичного аналізу цих універсальних висловлювань можливе виділення таких аксіом поведінки, які стали згодом джерелом для створення законів:

- не можна чинити зла, слід творити добро (Злий з лукавим водилися і обидва в яму провалилися. – прислів'я; Не вбивай. – 6 Заповідь);
- не можна бути невдячним, потрібно бути милосердним (Шануй батька й няньку, буде тобі скрізь гладенько. – прислів'я; Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі. – 5 Заповідь);
- слід приборкувати свої пристрасті і бути вірним (Чоловік погрішив, так в людях гріх, а жінка погрішила – додому принесла. – прислів'я; Не чини перелюбу! – 7 Заповідь);
- не можна красти (Краще прясти, ніж красти. Хочеш пропасти, почни красти. – прислів'я; Не кради! – 8 Заповідь);
- не можна брехати, обмовляти, лжесвідчити, розводити наклеп (Не в силі Бог, а в правді. В кому правди немає, в тому добра мало. – прислів'я; Не свідкуй неправдиво на свого ближнього! – 9 Заповідь);
- не можна заздрити (Заздрість здоров'я їсть. На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай. – прислів'я);
- не можна бути жадібним (Жадібність – всякому горю початок. Очі завидючі, руки загребуші – прислів'я; Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невільниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого! – 10 Заповідь);
- не можна вдаватися до пияцтва (Пиття не доводить до пуття. Горілка – не вода, людська біда. – прислів'я);
- не можна бути зажерливим (Як мед, то ще й ложкою. Своє з'їв і на моє зазіхає. – прислів'я; Червоугодництво (відповідає зажерливості) – один з 7 смертних гріхів) [23].
- не можна лінуватися (У ледачого хазяїна і чоботи з ніг украдуть. Лінивий у своїй хаті змокне. – прислів'я; лїнь (смуток, апатія, неробство) – один зі смертних гріхів) та інші.

Перші спроби виділити найстрашніші гріхи (повністю відділяють людину від Бога) виявляються ще в працях католицьких священиків починаючи з IV ст. До таких гріхів відносили такі: гнів, гордіня, заздрість, лїнь, скупість, хтивість, ненажерливість, а іноді також: злодійство, блюзнірство, невіра, обмова, утиск убогого і беззахисного, марнотратство, ревності, умисне вбивство, а також надмірне покладання надії на Боже милосердя і деякі інші. На цьому ґрунті в XIV в. було створено так зване мнемонічне правило SALIGIA – аббревіатура, складена з перших букв латинських назв гріхів: Superbia, Avaritia, Luxuria, Invidia, Gula, Ira, Acedia, і виникла теорія семи смертних гріхів, до яких зараховуються гордіня, жадібність, перелюбство, гнів, обжерливість, заздрість і зневіра [8, с. 29].

Гріх – теологічний термін для позначення порушення закону Божого. Він відрізняється від злочину, юридичного терміна, який застосовується до порушення правил, що суспільство встановило для його членів, і від пороку, морального терміна, що застосовується до поведінки або звички, яка є шкідливою для моральної природи людини. Але існує тісний взаємозв'язок між цими концептами: брехня – порок, а лжесвідчення, наклеп – злочини; перелюбство – гріх, а зґвалтування, розпуста – злочини, тощо. А в повсякденній картині світу ця межа є розмитою, що підтверджує віднесення до злочинів носіями мови таких значень, як знущання, донос, пройдисвіт, аморальність тощо.

Аналіз прислів'їв і приказок (близько 500) дає змогу дійти висновку, що буденна свідомість відображає погляд носіїв мови на злочини більш як на гріхи і людські вади, ніж на злочинно небезпечні діяння. Чому прислів'я і приказки українського народу фіксують інформацію щодо гріхів та пороків більше, ніж наявних злочинів? Можливо, цей факт можна пояснити тим, що гріхи та пороки являють собою застигли формули-поради, аксіоми поведінки, які застерігають від скоєння злочинів, що висміюють і оголюють недоліки людини, які можуть стати причиною скоєння злочину. З нашої точки зору, безумовно, можна розмежувати такі концепти, як «злочин» і «гріх», «порок», «аморальність», але ця межа в повсякденній свідомості є розмитою, оскільки ці явища й ознаки тісно пов'язані (злочин може бути результатом, наслідком існування гріхів і пороків, злочин може співвідноситися з гріхом і/або пороком, оскільки впливає з реального життя людей).

Аналіз мовного матеріалу і текстів дає можливість зробити висновок не тільки про зв'язок концепту «злочин» з концептами «порок», «гріх», «аморальність», а й про те, що в повсякденній свідомості носіїв мови злочин завжди являє інформацію не про правомірність чи протиправність того чи іншого вчинку (тобто про відповідність існуючим законам), а на відміну від права несе в основному оціночне навантаження: «добре – погано», «благо – родно – низько», «справедливо – несправедливо», «добро – зло», і на перший план виступають етичні поняття та чесноти. Сфера мови права перетинається в наївній картині світу зі сферою моралі, звичаїв і традицій, релігії, естетики та ін. Подальше дослідження може бути пов'язано з порівнянням засобів репрезентації цього концепту в правовій картині світу не тільки на матеріалі української мови, а також і шляхом аналізу і порівняння англійської наукової картини світу.

Література:

1. Актуальні проблеми підготовки перекладачів: монографія / за заг. ред. Л.М. Пелепейченко. Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2006. 260с.
2. Арутюнова Н.Д. От образа к знаку. Мышление, когнитивные науки, искусственный интеллект. Москва: ЦС филол. (методол.) семинаров при президиуме АН СССР. 1988. С.147-162.
3. Брутян Р.А. Язык и картина мира. НДВШ. Филос. науки. 1973. №1. С. 108–115.
4. Воркачев С.Г. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования: монография. Волгоград: ВолГУ, 2007. 400 с.

5. Десять заповідей: веб-сайт. URL: <http://hram.lviv.ua/1777-desjat-zapovidejj-zakonu-bozhogo.html>.
6. Десять заповідей: веб-сайт. URL: <http://orthodoxy.org.ua/data/10-zapovidey-spravzhniy-tekst.html>.
7. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. тр. / под ред. И.А. Стернина. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.
8. Кожевников А.Ю., Линдберг Т.Б. Семь смертных грехов и семь добродетелей. Москва: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2012. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=223713&p=1>
9. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва : Наука, 1990. 107с.
10. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.
11. Кубрякова Е.С. и др. Краткий словарь когнитивных терминов. Москва: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. 245 с.
12. Лакофф Дж. Когнитивная семантика (Из книги «Женщины, огонь и опасные предметы»). Язык и интеллект. Москва, 1996. С.143–184.
13. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва, Academia, 2001. 208 с.
14. Лихачёв Д.С. Концептосфера русского языка Изв. РАН. Сер. лит. и яз. 1993. Т. 52, № 1. С. 3–9.
15. Нерознак В.П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. Омск, 1998. С. 80–85.
16. Пелешейченко Л.Н. Многоуровневый характер отражения действительности в языковой картине мира. Вісник Львів. ун-ту. Сер. Філол. 2000. Вип. 28. С. 87–95.
17. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва: АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.
18. Прислів'я та приказки: веб-сайт. URL: <http://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky>.
19. Прислів'я та приказки: веб-сайт. URL: <https://tyn.com.ua/прислів'я-та-приказки>
20. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
21. Русанівський В.М. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі. Мовознавство. 2004. № 4. С. 3–7.
22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Полтава: Довкілля. Київ, 2008. 712 с.
23. Смертні гріхи: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Смертні_гріхи.
24. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва: Языки славянских культур, 2007. 248 с.
25. Сукаленко Н.И. Отражение быденного сознания в образной языковой картине мира. Київ: Наук. думка, 1992. 160 с.
26. Українське мовознавство: міжвідомчий науковий збірник. 2009. Випуск 39/1. С. 60–65, 93–102, 130–135.
27. Чернобров А.А. Научная и «наивная» картины мира: культурологический, лексический и текстологический аспекты. Сибирский педагогический журнал. 2012. №7. С. 230-236. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/pauchnaaya-i-naivnaaya-kartiny-mira-kulturologicheskij-leksicheskij-i-tekstologicheskij-aspekty>
28. Шостюк З.В. Поняття «концепт» в історієтворчому ключі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». URL: <http://eprints.oa.edu.ua/5550/1/32.pdf>.
29. Щербатых Ю.В. Семь смертных грехов, или Психология порока для верующих и неверующих. Москва: АСТ, Астрель, 2010. 480 с.

Список використаних словників:

30. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
31. Словник української мови. У 20 т. Український мовно-інформаційний фонд НАН України / за ред. В.М. Русанівського. Київ: Наукова думка, 2010. Т.1. А – Б. 911 с.
32. Словник української мови. Томи 1–8. (А–МІШУРНІЙ). 2015–2018. URL: <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=36721&page=1155>.
33. Словник української мови в 11 томах. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І.К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>

Анотація

О. ЛИСИЦЬКА. КОНЦЕПТ «ЗЛОЧИН» ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В НАЇВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

У статті досліджується лінгвістична проблема вербалізації концепту «злочин» у наївній картині світу на прикладі аналізу мовних одиниць та прислів'їв і приказок, біблійних заповідей, які репрезентують концепт «злочин» в українській лінгвокультурі.

Виявлено зв'язок концепту «злочин» з концептами «порок», «гріх», «аморальність», а також особливості фіксації емоційного досвіду носіїв мови у лексичних одиницях, які відображають концепт у мові.

Ключові слова: концепт, картина світу, злочин, носій мови.

Аннотация

**Е. ЛИЩИЦКАЯ. КОНЦЕПТ «ПРЕСТУПЛЕНИЕ» И ЕГО РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ
В НАИВНОЙ КАРТИНЕ МИРА (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА)**

В статье исследуется лингвистическая проблема вербализации концепта «преступление» в наивной картине мира на примере анализа языковых единиц, пословиц и поговорок, библейских заповедей, представляющих концепт «преступление» в украинской лингвокультуре.

Выявлена связь концепта «преступление» с концептами «порок», «грех», «аморальность», а также особенности фиксации эмоционального опыта носителей языка в лексических единицах, отражающих концепт в языке.

Ключевые слова: концепт, картина мира, преступление, носитель языка.

Summary

**O. LYSYTSKA. CONCEPT “CRIME” AND ITS REPRESENTATION IN THE NATIVE PICTURE OF THE
WORLD (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN LANGUAGE)**

The article deals with the linguistic problem of the verbalization of the concept “crime” in the everyday picture of the world on the example of the analysis of linguistic units and proverbs and sayings, biblical commandments representing the concept of “crime” in Ukrainian linguistic culture.

The connection between the concept of “crime” and concepts “sin”, “vice”, “immorality”, as well as the features of fixing the emotional experience of native language speakers in the lexical units that reflect the concept in the language, have been revealed.

Key words: concept, picture of the world, crime, language speaker.